

École Doctorale Régionale en Sciences
Sociales

*Directii și teme de cercetare în
studiile de gen din România*

Atelier

Colegiul Noua Europă
București
5 iulie 2002

VoluM coordonat de
Ionela Băluță
Ioana Cîrstocea

Colegiul Noua Europă

Redactor: Irina Vainovski-Mihai

SERIA DE PUBLICAȚII RELINK

Direcții și teme de cercetare în studiile de gen din
 România

Copyright © 2003 – École Doctorale en Sciences
 Sociales. Europe Centrale și Colegiul Noua Europă

ISBN 973-85697-5-3

ROLUL CURSURILOR UNIVERSITARE CU TEMATICĂ FEMINISTĂ

MĂDĂLINA NICOLAESCU

Integrare sau autonomie?

Ultimele numere ale revistei *Women's News* editată de WISE (Women's International Studies Europe) laudă realizările mai multor centre de studii feministe. Unul dintre cele mai răsunătoare succese par să-l fi reputat centrele de studii feministe din Finlanda (fiind vorba de o țară nordică, nici nu ne mirăm). Raportul de evaluare favorabil efectuat de o societate internațională de renume conchide cu precizarea că aceste centre ori primesc finanțarea adecvată pentru a dobândi un statut autonom în cadrul universității, ori nu pot decât să regrezeze.¹ Țelul pe care predarea cursurilor de gen trebuie să și-l propună pare să fie dobândirea autonomiei financiare și administrative, ea reprezentând apogeul procesului de dezvoltare didactică și științifică a studiilor feministe.

În numărul precedent al aceleiași reviste aflăm că în Norvegia s-a creat deja o asociație a centrelor de studii feministe.² Una dintre activitățile de pe agenda acestei nou

---

¹ Maria Pemberton, „Focus on Women's Studies, Well Established in Finland”, *Women's News*, WISE, Utrecht, 2002, vol.12, no. 2, 10.

² Tobe Levin, „News From Norway”, *Women's News*, WISE, Utrecht, 2002, vol 12, no. 1, 8.

înființate organizații este lupta pentru sprijinirea centrelor de cercetare feministă și pentru contracararea atacurilor recente împotriva studiilor de gen. Feministele din Norvegia (țară cu renume în domeniul egalității dintre genuri) sunt în alertă. Mobilizarea lor este determinată și de situația internațională nefavorabilă, se spune în articol, multe centre de studii feministe fiind desființate, iar un număr mare fiind amenințat cu închiderea.

În acest context mi se pare interesantă insistența, la o recentă conferință de la Viena, asupra temei *gender mainstreaming* (introducerea în toate domeniile a unei perspective de gen). Cursurile ce diseminează problema feministă de-a lungul întregului spectru al disciplinelor academice sunt nu numai o necesitate, dar se constituie și într-o acțiune defensivă în fața unor atacuri sau restricții impuse de ideologii și mișcări politice conservatoare.

Care sunt pozițiile adoptate la noi? În general se pledează în favoarea autonomizării studiilor feministe în cadrul unui centru separat. Enikő Magyari Vincze susține că numai un astfel de cadru instituțional poate să asigure independența programelor cu tematică feministă, poate crea un spațiu de dialog între diferitele abordări feministe și poate imprima cercetării un puternic caracter interdisciplinar.³ Enikő Magyari Vincze stabilește de fapt și o linie ascendentă a evoluției studiilor de gen – de la etapa integrării lor în diferite domenii de studiu, la cea superioară a autonomizării, culminând cu etapa revoluționară, a transformării profunde a studiilor academice ce au asimilat valorile feministe. Mihaela Miroiu

---

³ Enikő Magyari Vincze, *Talking Feminist Institutions: Interviews with Leading European Scholars*, Editura Fundației Desire, Cluj, 2002, pp. 42-45.

împărtășește și ea această poziție, susținând la o conferință recentă pe această temă că autonomizarea studiilor feministe și coagularea lor în centre constituie condiția pentru lansarea de proiecte de anvergură, cum ar fi *Lexiconul feminist*, publicat anul acesta. Aceste centre se pot bucura de un succes deosebit dacă sunt conduse și sprijinite de personalități feminine puternice, care să le confere o recunoaștere publică și să le faciliteze obținerea de surse de finanțare.

Atât Vincze cât și Miroiu discută și riscurile pe care le presupune centralizarea studiilor de gen, și anume ghetozarea lor.

Ghetozarea și marginalizarea studiilor feministe sunt pericolele semnalate și de Malgorzata Fuszara în analiza pe care o întreprinde asupra centrelor de studii feministe din Polonia.⁴ Fuszara deplânge faptul că un număr foarte mare de studenți nu sunt expuși la problematica de gen, cursurilor din cadrul centrului fiindu-le deseori acordată o importanță minoră, de relevanță restrânsă în cadrul universităților. Din aceste considerente, feministele poloneze s-au decis pentru adoptarea ambelor alternative, atât pentru autonomizarea cursurilor în centre feministe, cât și pentru integrarea perspectivei de gen în diferitele discipline universitare.

Experiența mea în domeniul predării de cursuri feministe demonstrează că nu este oportun să neglijăm strategia integrării cursurilor cu profil feminist sau să le diminuăm importanța așezându-le pe o treaptă evolutivă inferioară. Trebuie să recunoaștem, împreună cu Vincze și Fuszara, că izolarea

---

⁴ Malgorzata Fuszara, „Postgraduate Programmes in Gender Studies: An Example of Good Practice in Poland”, în Laura Grünberg (coord.) *Good Practice in Promoting Gender Equality in Higher Education in Central and Eastern Europe*, CEPES UNESCO, București, 2001, pp. 95-97.

studiilor cu tematică de gen predate în cadrul diferitelor facultăți, dependența mai mare sau mai mică a acestor cursuri de politica educațională a facultăților, adesea ostilă perspectivelor feministe, pot dilua spiritul critic și poziția radicală a acestor cursuri. Dar în același timp trebuie să subliniem forța subversivă pe care o pot avea, în special atunci când ele chestionează înseși principiile și tezele canonice care stau la baza disciplinelor în cadrul cărora sunt incluse.

Un al doilea argument în favoarea cursurilor integrate este faptul că ele înlesnesc ceea ce a devenit un deziderat în politicile Uniunii Europene, și anume *gender mainstreaming*. În sfârșit, dar nu în ultimul rând, trebuie subliniat impactul social foarte mare pe care-l pot avea aceste cursuri, fie el și într-o formă diluată. Cursurile feministe predate în universitate se adresează viitorilor profesori de școală, viitorilor formatori responsabili de constituirea de noi identități socio-culturale și de gen. Sensibilizarea acestor viitori formatori la problematica de gen poate reprezenta o strategie de contracarare a ideologiilor sexiste promovate de manualele școlare și de modelele tradiționale patriarhale cu care se operează încă în procesul didactic.

Istoria cursurilor feministe la Catedra de limbă și literatură engleză a Universității din București

Imboldul de a introduce perspective feministe în predarea literaturii engleze mi l-au dat cărțile de teorie feministă și poststructuralistă descoperite la biblioteca Consiliului Britanic. Astfel, introducerea de abordări feministe în cursurile de Renaștere engleză a avut loc încă din anii '88-'89. Cursuri de teorie feministă propriu-zisă am ținut abia în 1994, după revenirea mea de la studiile de doctorat din SUA. Am putea deci conchide că introducerea feminismului s-a bazat pe un

„import” cultural. Strict științific vorbind însă, în anii '80 eu nu am făcut altceva decât să mă pun la punct cu bibliografia în domeniu și să încerc să depășesc modelele critice învechite încetățenite în predarea lui Shakespeare. Sunt convinsă că într-un mare număr de discipline umaniste includerea de perspective feministe reprezintă o necesitate dictată de rigori în primul rând științifice. A le ignora înseamnă deseori cantonarea într-un model științific vetust.

Metoda adoptată în primele cursuri de teorie feministă a fost una de „insinuare”, de introducere mascată a teoriilor feministe sub denumirea mai largă de critică poststructuralistă și postmodernă. Succesul printre studenți a fost neașteptat de mare, aceștia determinându-mă să înființez *Centrul de Studii Feministe – Gender*.⁵ Au urmat o serie de cursuri axate pe problema distincției dintre gen și sex și pe construirea corporalității feminine. La ora actuală, în cadrul catedrei de engleză s-a constituit o micro-echipă ce oferă cursuri cu orientare feministă într-o varietate de domenii, începând cu cel al criticii literare și terminând cu analiza de discurs și lingvistica aplicată.

La nivel de masterat țin în prezent două cursuri: unul în cadrul programului de Studii Americane, intitulat *Feminisms*,

---

⁵ Am constatat cu regret că, în prezentarea făcută de Mihaela Miroiu cu privire la istoricul studiilor feministe românești, centrul *Gender* este citat în mod trunchiat, omițându-se definiția de centru de studii feministe, precum și că prima carte de studii feministe pe teme românești publicată la noi de către acest centru (Mădălina Nicolaescu coordonator, *Cine suntem noi : Despre identitatea femeilor din România modernă*, Ed. Anima, București, 1996) nu e menționată. Vezi Mihaela Miroiu, „And-And Strategy: A Romanian Experience”, în Laura Grünberg (coord.) *Good Practice in Promoting Gender Equality in Higher Education in Central and Eastern Europe* CEPES UNESCO, București, 2001, p. 122.

și un al doilea, *Gender, Representation and Globalization*, organizat în cadrul programului de Studii Britanice.

Cursul oferit în cadrul masteratului de Studii Americane își propune o trecere în revistă a principalelor teorii feministe ce s-au dezvoltat în ultima perioadă în spațiul american. Spectrul abordărilor feministe punctate este larg – se pornește de la aspecte juridice și sociale, cum ar fi drepturile femeilor și încălcarea acestora, se continuă cu dezbaterile dihotomiei dintre spațiul privat și cel public și efectele acestei opoziții asupra construcției identității feminine. Sloganul feminist al anilor '70, *the personal is the political* este discutat dintr-o perspectivă postmodernă, comparând orientările feministe liberale cu cele social-democrate.

Cursul își propune să demonstreze dinamica contestărilor din interiorul mișcării feministe, a diferențierilor și redefinirilor de poziții politice și teoretice. Obiectivul urmărit este de a sensibiliza studenții la complexitatea acestor teorii, combătând tendințele totalizante și reduționiste în interpretarea gândirii feministe. Ca atare, se investighează modul în care al treilea val al mișcării feministe a deconstruit pozițiile precedente, precum și campania anti-esențialistă din anii '90. Cursul introduce abordări feministe postmoderne, foucauldiane și psihanalitice pentru a rediscuta modul în care sunt concepute construirea identității feminine, corporalitatea feminină, precum și diferența între gen și sex.

Intersecția dintre gen, rasă, etnicitate și orientare sexuală, esențială pentru teoriile feministe americane, ocupă un loc central în curs și este investigată pe bază de texte teoretice și literare.

Ultimele secțiuni ale cursului sunt dedicate analizelor de text vizând cultura de masă – film, televiziune, reviste. Încurajez analiza contrastivă între texte americane și române,

analiză ce trebuie efectuată și în elaborarea lucrării finale pentru acest curs.

Caracterul interdisciplinar inerent al acestui curs este potențat în cursul realizat în cadrul masteratului de Studii Britanice, *Gender, Representation and Globalization*. Acesta își propune să realizeze conjuncția dintre a) teorii poststructuraliste privind construcția identității de gen (feminine și masculine), b) teorii și analize ale reprezentărilor de gen în mass media și c) fenomenul de globalizare culturală.

Cursul prezintă un grad sporit de dificultate datorită negocierii dintre diferitele perspective disciplinare și presupune asimilarea prealabilă a teoriilor postmoderne și poststructuraliste. În același timp, el își propune dezvoltarea unor instrumente sofisticate de analiză, desigur din perspectivă feministă, a fenomenelor și textelor culturale actuale.

După o sinteză a principalelor concepte ce stau la baza investigării ideii de reprezentare și a identității de gen, sunt discutate aspecte ale construcției corporalității feminine și masculine în cultura de consum. Accentul cade pe reclame, modă și seriale de televiziune. Discuția culturii de consum reprezintă un capitol separat al cursului, ea realizând în același timp trecerea la investigarea fenomenului de globalizare.

În mare, obiectivul pe care mi-l propun este de a investiga impactul globalizării asupra normelor și asupra mecanismelor ce guvernează construcțiile identitare. În același timp consider necesară elucidarea relației dintre conceptele de globalizare și imperialism cultural și dintre globalizare și *mcdonald*-izare.

Discuțiile pornesc de la întrebări de largă respirație, ca de exemplu, cum se constituie noi identități în interacțiunea dintre globalul omogenizant și localul eterogen, cel de al doilea constituindu-se adeseori ca o reacție de apărare față de „invazia” globalului? Care sunt pozițiile diferențiate pe care

le ocupă femeile în această interacțiune? Ce factori determină poziționarea lor în zona de influență a globalului: speranța unei mobilități sociale? Mass media? Locul de muncă la o firmă transnațională? De ce se orientează unele femei spre tradițiile locale? Să fie oare teama de mutațiile pe care le produce globalizarea? Nivelul sau tipul de educație de care dispun? Zona geografică în care se află? Studenții sunt încurajați să întreprindă analize contrastive, să stabilească asocieri și comparații între fenomenele socio-culturale britanice studiate și experiențele cotidiene autohtone.

Un „import” cultural?

Cursurile de feminism introduse la Catedra de engleză au fost calificate ca o modalitate de diseminare a unor cunoștințe de „import”.⁶ Bune și acestea în lipsă de altceva, dar, susține Mihaela Miroiu, la conferința pe tematica predării studiilor de gen, „putem să ne împodobim cu penele altora, dar nu putem zbura cu ele”.⁷ Sunt necesare teorii feministe românești, creații locale.

S-ar putea ca aceasta să fie într-adevăr o deficiență majoră a cursurilor feministe „integrate”, care sunt restricționate de disciplinele în cadrul cărora funcționează. Operând ca o parte componentă a unor masterate de studii americane și britanice, cursurile descrise în acest articol, de exemplu, nu au cum să nu se axeze pe teorii „străine”, acestea reprezentând de fapt obiectul lor.

Am fi îndreptățiți să le expediem ca lipsite de relevanță pentru situația din România, dacă aceste cursuri nu ar face

⁶ Miroiu 2001, p. 122.

⁷ Mihaela Miroiu, „Politici de gen în învățământul superior în Europa Centrală și de Est: de ce și cum”, lucrare prezentată la conferința *Dimensiunea de gen a reformelor în educație. Contexte europene, realități regionale*, București, 28 octombrie 2002.

decât să reproducă cunoștințe fabricate în Vest, iar feministele care le organizează nu s-ar plasa decât pe poziții de perpetui epigoni în raport cu colegele lor occidentale. În această situație, am putea într-adevăr asista la „o feminizare a Europei de Est de către Vest”, după cum afirmă tot Mihaela Miroiu.⁸

Dar astfel de categorizări reclamă o investigație mai atentă. Nu cumva insistența asupra creației autohtone ascunde o anxietate a „localului” față de global, definit ca o formă de imperialism cultural?

După cum au demonstrat analiști ai imperialismului cultural ca Tomlinson, nici această formă focalizată a dominației culturale occidentale nu a exclus modalități de negociere între culturi.⁹ Modelul hermeneutic de abordare a acestui fenomen relevă elementul de noutate pe care translațiile culturale îl produc în mod necesar.¹⁰ Prin urmare, până și poziția de „epigon”, de simplu transmițător, permite revizuirii în acest sens.

Putem defini extinderea mișcării feministe drept o formă de imperialism cultural? Un răspuns pozitiv tranșant riscă să ne plaseze pe poziții naționaliste, conservatoare. Este adevărat, însă, că la începutul anilor '90, feministelor occidentale li s-a reproșat o atitudine condescendentă față de eforturile colegelor din Europa de Est, precum și o tendință de „colonizare” a cercetării și chiar și a acțiunilor feministe din țările postcomuniste.¹¹ Multe dintre aceste reproșuri erau îndreptățite.

---

⁸ Miroiu 2002.

⁹ John Tomlinson, *Culture and Globalization*, Polity Press: Cambridge, 1999.

¹⁰ Vezi Mădălina Nicolaescu, „Globalization and Hermeneutics”, în *Fashioning Global Identities: Romanian Women in the Post-Socialist Transition*, București: Editura Universității București, 2001.

Mesajele feminismului transnațional trebuie contextualizate pentru a identifica specificitatea contextului socio-politic și a paradigmatelor intelectuale de la care aceste teorii au pornit. Să nu uităm că ele nu au devenit decât ulterior componente ale unei mișcări globale. Cred că cursurile dedicate teoriilor feministe ce s-au constituit în spațiul anglo-saxon relevă această specificitate și indică diferențele care trebuie operate sau care acționează deja în momentul preluării teoriilor sau mesajelor respective în alte spații culturale. Tocmai perceperea diferențelor culturale, precum și a dinamicii interne a mișcării feministe poate conduce la formularea de poziții novatoare. Elaborarea de teorii feministe proprii trebuie înțeleasă, cred eu, ca un proces de nuanțare, diferențiere și ulterior de rescriere a teoriilor feministe occidentale, acestea din urmă oferind modelele și instrumentele metodologice de la care putem (ba deseori chiar trebuie) să pornim.¹² Un progres semnificativ în acest domeniu nu se poate realiza decât în cadrul interacțiunii dintre global și local, prin global înțelegând teoriile feministe occidentale.

Nutresc convingerea că cursurile „integrate” pe tematică feministă, cum ar fi cele din cadrul masteratelor de studii americane și britanice de la diferite universități din țară, pot aduce o contribuție deosebit de importantă în elaborarea instrumentelor critice și teoretice necesare unor abordări feministe românești de anvergură.

---

¹¹ György Csepeli, Antal Örkény, Kim Lane Scheppelle, „Acquired Immune Deficiency Syndrom in Social Science in Eastern Europe”, în *Replika – Colonization or Partnership: Eastern Europe and Western Social Sciences*, Budapesta, 1996.

¹² Vezi Mădălina Nicolaescu, „Utopian Desires and Western Representations of Femininity”, în *Replika – Colonization or Partnership: Eastern Europe and Western Social Sciences*, Budapesta, 1996.